

Ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đến nhu cầu cơ bản của hộ nghèo do phụ nữ làm chủ trên địa bàn thị xã Kinh Môn, tỉnh Hải Dương

NGUYỄN HỮU NHUÂN*
NGUYỄN THỊ THU HUYỀN**
NGUYỄN THỊ HUYỀN TRANG***
HÀ THỊ HỒNG YẾN****

Tóm tắt

Từ đầu năm 2020, Việt Nam cũng như các quốc gia trên thế giới phải đối mặt với những khó khăn, thách thức lớn do đại dịch Covid-19. Đại dịch có ảnh hưởng sâu rộng đến tất cả các lĩnh vực kinh tế, xã hội, đặc biệt các hộ nghèo do phụ nữ làm chủ - một trong những nhóm hộ dễ bị tổn thương nhất trong xã hội do khả năng chống chịu và thích ứng với rủi ro kém hơn. Đánh giá đầy đủ ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đến nhu cầu cơ bản và ứng phó của hộ nghèo sẽ góp phần đề xuất các giải pháp thích ứng với các nguy cơ dịch bệnh có thể xảy ra nhằm phục hồi và phát triển kinh tế cho nhóm hộ dễ bị tổn thương ở nông thôn trong thời gian tới...

Từ khóa: đại dịch Covid-19, hộ nghèo, xã Kinh Môn, tỉnh Hải Dương

Summary

From the beginning of 2020, Vietnam as well as countries around the world have to face great difficulties and challenges due to the Covid-19 pandemic. The pandemic has far-reaching effects on all economic and social sectors, especially poor women-headed households - one of the most vulnerable groups in society due to less resilience and adaptation to risk. Fully assessing the impact of the Covid-19 pandemic on the basic needs and responses of poor households will contribute to proposing solutions to adapt to possible epidemic risks in order to restore and develop the economy for vulnerable households in rural areas in the near future.

Keywords: Covid-19 pandemic, poor households, Kinh Mon commune, Hai Duong province

GIỚI THIỆU

Thị xã Kinh Môn, tỉnh Hải Dương có tổng diện tích tự nhiên là 16.533,54 ha với khoảng trên 170 nghìn nhân khẩu và 23 đơn vị xã. Thu nhập bình quân/người của các xã nghiên cứu dao động từ 50-71 triệu đồng/năm. Các cây trồng chính của địa phương là lúa (vụ xuân và vụ hè), hành và tỏi (vụ đông) và chăn nuôi chủ yếu là lợn, trâu, bò và gia cầm. Trong và sau thời gian đại dịch Covid-19, Nhà nước, chính quyền địa phương và các tổ chức xã hội, tổ chức phi chính phủ đã thực hiện nhiều biện pháp để giúp các hộ gia đình, đặc biệt là các hộ nghèo có thể vượt qua và phục hồi. Để chủ động xây dựng các giải

pháp ứng phó với dịch bệnh của hộ và các biện pháp hỗ trợ đạt được kết quả cao trong tương lai, việc phân tích kỹ lưỡng ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đến các nhu cầu cơ bản của các hộ nghèo là rất cần thiết.

Nghiên cứu này nhằm đánh giá ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đến nhu cầu cơ bản của hộ nghèo do phụ nữ làm chủ trên địa bàn thị xã Kinh Môn, tỉnh Hải Dương, đề xuất các giải pháp thích ứng với tác động của đại dịch Covid-19 cũng như các dịch bệnh khác có thể xảy ra làm ảnh hưởng sâu sắc đến nhu cầu thiết yếu của người dân, đặc biệt là các phụ nữ nghèo.

CƠ SỞ LÝ THUYẾT VÀ PHƯƠNG PHÁP NGHIÊN CỨU

Cơ sở lý thuyết

Đại dịch Covid-19 ảnh hưởng sâu rộng đến các nền

*, **, ***, ****, Học viện Nông nghiệp Việt Nam

Ngày nhận bài: 21/11/2022; Ngày phản biện: 11/12/2022; Ngày duyệt bài: 18/12/2022

kinh tế trong khu vực, nhưng mức độ nghiêm trọng và thời gian diễn ra cú sốc lại bất định khác thường đặc biệt với các quốc gia, khu vực có thu nhập thấp và trung bình (Adjognon và cộng sự 2020; Nicola và cộng sự, 2020). Kết quả nghiên cứu được thực hiện bởi Sitko và cộng sự (2022) được tiến hành ở 54 quốc gia trên thế giới cũng cho thấy, 67% hộ gia đình ở nông thôn bị giảm thu nhập. Wolfson và cộng sự (2020) nghiên cứu dữ liệu điều tra 1.478 người có thu nhập thấp ở Mỹ cho thấy, có tới 44% số người bị mất an ninh lương thực khi đại dịch xảy ra.

Đại dịch Covid-19 có thể được xem xét giống như một cú sốc tự nhiên và nó gây ra các hậu quả về mặt kinh tế và xã hội ở các nước, các vùng, các hộ gia đình. Tuy nhiên, đối với các hộ nghèo, các hậu quả này có thể sẽ nghiêm trọng hơn (NARDT, 2020). Theo báo cáo của Tổ chức Lao động Quốc tế - ILO (2020), phụ nữ là một trong những nhóm lao động cần được chú ý đặc biệt do tác động của dịch Covid-19. Kết quả khảo sát với 1.300 hộ gia đình nông thôn tại 12 tỉnh năm 2020 của Viện Chính sách và Chiến lược phát triển nông nghiệp nông thôn (IPSARD) đã chỉ ra, có 32% số hộ có phụ nữ làm chủ bị ảnh hưởng lớn đến việc làm do Covid-19. Trong các hộ có sinh kế chính từ sản xuất nông nghiệp, 52% số hộ bị giảm thu nhập với mức giảm trung bình là 29,4%. Thu nhập và nhu cầu cơ bản của nhóm hộ nghèo bị ảnh hưởng lớn bởi đại dịch Covid-19 do không có tích lũy tài chính, thiếu đất và lao động và lại không có sinh kế thay thế (IPSARD, 2020).

Phương pháp nghiên cứu

Ngoài tài liệu thứ cấp là các bài báo, các báo cáo có liên quan, nghiên cứu này đã thu thập tài liệu sơ cấp qua khảo sát, sử dụng phiếu câu hỏi bán cấu trúc với 75 hộ nghèo do phụ nữ làm chủ hộ, phỏng vấn sâu 15 hộ nghèo do phụ nữ làm chủ hộ và 5 lãnh đạo hội phụ nữ thuộc 5 xã, phường: An Lưu, Hiến Thành, Lê Ninh, Long Xuyên và Thái Thịnh trên địa bàn huyện Kinh Môn, tỉnh Hải Dương, là nơi bùng phát dịch Covid-19 vào tháng 4/2021 và chính quyền địa phương đã thực hiện các biện pháp giãn cách xã hội nghiêm ngặt. Các phương pháp thống kê mô tả và thống kê so sánh được sử dụng để phân tích dữ liệu.

KẾT QUẢ NGHIÊN CỨU

Ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đến nhu cầu cơ bản của hộ nghèo do phụ nữ làm chủ hộ

Về thu nhập của hộ, cũng giống như tình trạng chung trong các nghiên cứu đã chỉ ra ở phần tổng quan, các hộ nghèo có phụ nữ là chủ hộ ở thị xã Kinh Môn cũng bị giảm thu nhập do ảnh hưởng của Covid-19. Kết quả nghiên cứu cho thấy, có 48% số hộ giảm gần như toàn bộ thu nhập (90%-100%). Khoảng 32% số hộ giảm hơn một nửa thu nhập, chỉ có một số ít hộ là giảm ít thu nhập. Hộ quy mô nhỏ mức giảm thu nhập cao hơn so với hộ quy mô lớn (Bảng 1). Trong một nghiên cứu thực hiện bởi Bedru và cộng sự (2020) cũng chỉ ra, dịch Covid-19 làm giảm thu nhập của 88% số hộ nghiên

cứ, trong đó có khoảng 64% mà giảm thu nhập trên 40%. Đối với các hộ sản xuất nông nghiệp, dịch bệnh Covid-19 làm đứt gãy chuỗi cung ứng đầu vào và tiêu thụ sản phẩm đầu ra. Điều này làm ảnh hưởng nghiêm trọng đến các hộ này (Bedru và cộng sự, 2020, NARDT, 2020). Nguyên nhân chủ yếu làm giảm thu nhập của hộ là do thực hiện các biện pháp giãn cách xã hội và hạn chế việc đi lại. Các nhà máy, xí nghiệp đóng trên địa bàn cũng phải đóng cửa khi có ca nhiễm Covid-19 làm cho số giờ làm của công nhân cũng giảm theo (Bảng 1).

Về ảnh hưởng đến nhu cầu thực phẩm của hộ. Qua nghiên cứu cho thấy, mặc dù hầu hết các hộ đều bị giảm thu nhập, nhưng số hộ bị thiếu lương thực không nhiều, chỉ có hơn 17% số hộ bị thiếu lương thực thường xuyên. Phần lớn các hộ nghèo có phụ nữ là chủ hộ không bị hoặc chỉ thỉnh thoảng thiếu lương thực là do các hộ này được chính quyền địa phương, họ hàng và các tổ chức phi chính phủ đã kịp thời triển khai các hoạt động hỗ trợ. Các gói hỗ trợ gồm tiền mặt, lương thực và thực phẩm. Chẳng hạn một phụ nữ nghèo ở xã Hiến Thành cho biết, trong đợt giãn cách do dịch Covid-19, gia đình chị được hỗ trợ 20 kg gạo và 300 nghìn đồng (Bảng 2).

Dù không bị thiếu lương thực đến mức bị đói, nhưng các hộ nghèo vẫn phải giảm mức tiêu dùng thực phẩm.

Về ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đến đến nhu cầu chăm sóc y tế của hộ.

Kết quả nghiên cứu (Hình) cho thấy, đại dịch Covid-19 làm giảm thu nhập của hộ, nhất là các hộ nghèo có phụ nữ là chủ hộ. Do đó, các hộ này cũng không đủ điều kiện chăm sóc sức khỏe và mua các vật dụng y tế khác. Trong mẫu điều tra có tới 72% số người được hỏi cho rằng, họ đã không tới bệnh viện hay trạm y tế để thăm khám sức khỏe do thiếu tiền. Có gần 47% số người được hỏi cho rằng vì không đủ tiền nên họ không mua được các loại thuốc và các vật dụng y tế khác như bác sĩ chỉ định. Ngoài ra, trong một số trường hợp không mua được thuốc và các vật dụng y tế do các quy định giãn cách trong thời gian bùng phát dịch Covid-19.

Việc chăm sóc y tế không tốt trong thời gian bùng phát dịch bệnh Covid-19 có thể dẫn đến hệ quả là sức khỏe sẽ bị giảm sút. Kết quả nghiên cứu cho thấy, tính bình quân chung có hơn 41% số hộ

BẢNG 1: MỨC ĐỘ GIẢM THU NHẬP CỦA HỘ GIA ĐÌNH

Đơn vị: %

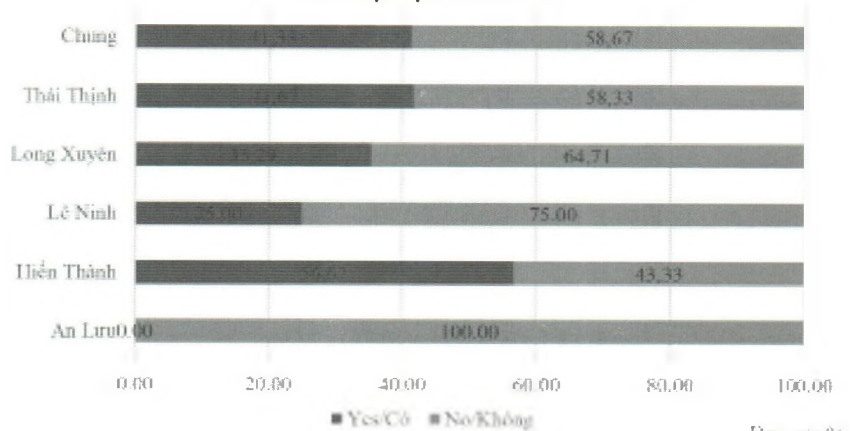
Mức giảm thu nhập	Hộ ≤ 3 thành viên (n=44)	Hộ > 3 thành viên (n=31)	Tính chung (n=75)
1. Tất cả/gần như tất cả (90%-100%)	56,82	35,48	48,00
2. Giảm hơn một nửa (60%-90%)	22,73	45,16	32,00
3. Giảm khoảng một nửa (40%-60%)	15,91	6,45	12,00
4. Ít hơn một nửa (10%-40%)	0,00	12,90	5,33
5. Không giảm (0%)	2,27	0,00	1,33
6. Không biết/không trả lời	2,27	0,00	1,33

BẢNG 2: TÌNH TRẠNG THIẾU LƯƠNG THỰC, THỰC PHẨM CỦA CÁC HỘ TRONG THỜI GIAN GIÃN CÁCH

Đơn vị: %

Mức độ thiếu lương thực, thực phẩm	Hộ ≤ thành viên (n=44)	Hộ > 3 thành viên (n=31)	Tính chung (n=75)
Thường xuyên	22,73	9,68	17,33
Thỉnh thoảng	34,09	25,81	30,67
Chưa bao giờ	43,18	64,52	52,00

HÌNH: THỰC TRẠNG SỨC KHỎE CỦA ÍT NHẤT MỘT THÀNH VIÊN BỊ GIẢM SAU ĐẠI DỊCH COVID-19

Nguồn: Tổng hợp số liệu điều tra, 2021

động sinh kế chính làm nông nghiệp hoặc không có hoạt động sinh kế nào. Trong đó, có hơn 97% số hộ chỉ trồng trọt. Các hộ này thường trồng lúa vào vụ xuân và vụ hè và trồng hành, mướp, tỏi vào vụ đông. Chỉ có khoảng 5% số hộ kết hợp giữa trồng trọt và chăn nuôi hoặc chỉ chăn nuôi. Vật nuôi chủ yếu của hộ nghèo là gà do nuôi gà không đòi hỏi vốn lớn (vốn mua con giống và thức ăn chăn nuôi).

Hai là, khả năng chuyển đổi sinh kế nông nghiệp của các hộ nghèo do phụ nữ là chủ hộ thấp hoặc không có. Các cây trồng và vật nuôi của các hộ thường cũng không có giá trị kinh tế cao, chủ yếu là trồng lúa, hành, mướp, tỏi và nuôi gà. Do đó, hầu như các hộ không có dự định thay đổi sinh kế trong và sau khi dịch Covid-19.

trả lời là trong gia đình có ít nhất một thành viên có sức khỏe bị giảm sau đại dịch. Tỷ lệ này cao nhất là xã Hiến Thành, có gần 57% số hộ có ít nhất một thành viên sức khỏe bị giảm. Tỷ lệ thấp nhất ở xã Lê Ninh, nhưng vẫn có 25% số hộ cho rằng, có ít nhất một thành viên sức khỏe bị giảm.

Về ảnh hưởng của đại dịch Covid-19 đến nhu cầu học tập của trẻ em. Trong thời gian đại dịch Covid-19 bùng phát, học sinh không đến trường học trực tiếp mà học online tại nhà. Để học online, học sinh cần có các trang thiết bị cần thiết, như: máy tính hoặc điện thoại thông minh và có kết nối internet. Tuy nhiên, các hộ nghèo có phụ nữ là chủ hộ gặp rất nhiều khó khăn. Một phần là do hộ không có đủ tiền để mua máy tính, điện thoại thông minh hay mua các thiết bị kết nối internet. Ngoài ra, phụ nữ cũng thường gặp khó khăn hơn trong các kỹ năng kết nối internet, hỗ trợ con cái về kỹ thuật trong lúc học. Trong quá trình phỏng vấn sâu, có chị nói rằng, con chị phải sang học nhờ nhà bạn. Đến khi gia đình bạn có người bị nhiễm Covid-19, thì con không thể sang học nhờ được nữa và phải tạm nghỉ học trong thời gian đó.

Ngoài khó khăn trong thời gian dịch Covid-19 bùng phát, các hộ nghèo còn có những khó khăn thường xuyên khác liên quan đến việc học của con em. Chẳng hạn như do thu nhập thấp, đầu năm phải đóng góp nhiều và mua sắm sách vở, dụng cụ học tập nên các hộ nghèo cũng không đủ điều kiện mua sắm cho các con. Việc học thêm của các con ở trường cũng bị hạn chế. Trong tình huống này, một số hộ nghèo có phụ nữ là chủ hộ phải nhờ đến sự giúp đỡ của nhà trường, hội phụ huynh học sinh và các thầy cô giáo mới có thể tiếp tục cho con đi học. Ví dụ như trường hợp của một chị phụ nữ nghèo ở xã Hiến Thành cho biết chị có 2 con đang học cấp 2. Khi các con chị tham gia học thêm, giáo viên và các phụ huynh khác trong lớp phải hỗ trợ tiền học. Vào năm học mới, chị phải vay tiền để chi trả các khoản đóng góp đầu năm và mua sắm đồ dùng học tập.

Khó khăn và thách thức của của hộ nghèo do phụ nữ làm chủ hộ do ảnh hưởng của đại dịch Covid-19

Một là, các hộ nghèo do phụ nữ là chủ hộ có ít hoạt động sinh kế và chủ yếu lại là nông nghiệp. Kết quả nghiên cứu cho thấy, 100% số hộ này đều có hoạt

Ba là, các hộ nghèo hầu như không có hoặc có ít lao động. Các thành viên trong gia đình chủ yếu là người già, người bị tàn tật hoặc sức khỏe không đảm bảo để lao động. Do có ít lao động lại phải duy trì hoạt động sản xuất nông nghiệp nên họ ít có cơ hội tham gia vào thị trường lao động phi nông nghiệp. Đây cũng là một trong những khó khăn gây ra tình trạng nghèo của các hộ này.

KẾT LUẬN VÀ KIẾN NGHỊ

Các hộ nghèo có phụ nữ là chủ hộ bị ảnh hưởng tiêu cực bởi đại dịch Covid-19. Những hộ nghèo do phụ nữ làm chủ ở thị xã Kinh Môn có đặc điểm phổ biến là mẹ đơn thân, có con nhỏ, chồng ốm, có người nhà bị tai nạn, tàn tật hoặc trên độ tuổi lao động. Hoạt động sinh kế chủ yếu của các hộ nghèo là trồng trọt và chăn nuôi, trong đó, trồng trọt là chủ yếu. Đại dịch Covid-19 tác động tiêu cực đến các hộ nghèo về các nhu cầu cơ bản, như: lương thực, thực phẩm, chăm sóc sức khỏe, nhu cầu học tập của trẻ em thuộc các hộ nghèo. Dựa trên kết quả nghiên cứu, nhóm tác giả khuyến nghị giải pháp hỗ trợ các hộ nghèo do phụ nữ làm chủ hộ như sau:

Thứ nhất, để các hộ nghèo có phụ nữ là chủ hộ phục hồi sau tổn thương do đại dịch Covid-19, các hộ cần được sự hỗ trợ từ Nhà nước, chính quyền địa phương cũng như các tổ chức phi chính phủ..., 100% số hộ đều cần được hỗ trợ tiền mặt để kịp thời đáp ứng nhu cầu cơ bản (như mua thực phẩm và thuốc chữa bệnh). Ngoài ra, có thể hỗ trợ các đầu vào để phục hồi hoạt động sản xuất nông nghiệp. Các đầu vào phù hợp với phần lớn các hộ nghèo là giống gà (78% số hộ khảo sát) và phân bón (96% số hộ khảo sát). Hỗ trợ gà giống cho các hộ nghèo ở

một số xã, phường có kinh nghiệm chăn nuôi gà, như: An Lưu, Hiến Thành, Lê Ninh sẽ góp phần phục hồi sản xuất cho hộ nhưng cần xem xét kỹ lưỡng về nguồn thức ăn sẵn có của hộ và kỹ thuật phòng chống dịch bệnh và tiềm năng thị trường cho gà.

Thứ hai, hội phụ nữ và chính quyền địa phương có thể làm cầu nối với các doanh nghiệp/công ty đang hoạt động trên địa bàn để đào tạo, hướng dẫn nghề cho lao động của các hộ nghèo nói chung và hộ nghèo do phụ nữ làm chủ hộ nói riêng. Đồng thời, các doanh nghiệp/công ty tạo điều kiện cho các lao động này được vào làm tại chính các doanh nghiệp/công ty đó theo ca, tổ chức một vài lao động làm cùng nhau để khắc phục tình trạng không đủ lao động, không đi làm toàn thời gian của các hộ này.

Thứ ba, hội phụ nữ và chính quyền địa phương cần xây dựng các lớp đào tạo nghề để các hộ có nguồn lực hạn chế về lao động và vốn có thể làm các công việc tại nhà, tận dụng thời gian, như: may, khâu, thêu.

Thứ tư, chính quyền địa phương, các tổ chức chính trị xã hội và các tổ chức phát triển cần xây dựng cơ chế thích hợp để giám sát và đánh giá các hoạt động hỗ trợ một cách hiệu quả, nâng cao trách nhiệm của cộng đồng và các nguồn lực xã hội cho ứng phó với ảnh hưởng của dịch bệnh và phát triển kinh tế xã hội địa phương. □

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. ILO (2020). *Covid-19 và việc làm: Tác động và ứng phó*
2. NARDT- Mạng lưới nghiên cứu và tư vấn chính sách nông nghiệp và phát triển nông thôn cho các quốc gia tiểu vùng sông Mê Kông (2020). *Báo cáo Đánh giá tác động của đại dịch Covid-19 đến nông dân sản xuất nhỏ và người dân nông thôn Việt Nam*
3. Viện Chính sách và Chiến lược phát triển nông nghiệp nông thôn (IPSARD) (2020). *Báo cáo đánh giá tác động của đại dịch Covid-19 đến nông dân sản xuất nhỏ và người dân nông thôn Việt Nam. Mạng lưới tư vấn chính sách nông nghiệp và phát triển nông thôn cho các quốc gia tiểu vùng Mê Kông*
4. Adjogon GS, Bloem JR, Sanoh A. (2020). *The Coronavirus Pandemic and Food Security: Evidence from West Africa*, World Bank
5. Nicola M., Alsafi Z., Sohrabi C., Kerwan A., Al-Jabir A., Iosifidis C., et al (2020). The socio-economic implications of the coronavirus pandemic (Covid-19): A review, *International Journal of Surgery*, 78, 85-93
6. Sitko, N., Knowles M., Viberti, F., and Bordi, D. (2022). *Assessing the impacts of the COVID-19 pandemic on the livelihoods of rural people - A review of the evidence*. Rome, FAO, <https://doi.org/10.4060/cb7672en>
7. Wolfson JA, Leung CW, Kullgren JT (2020). *Food as a Critical Social Determinant of Health Among Older Adults During the Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) Pandemic*, JAMA Health Forum